

VAAZ VE VAİZLİK SEMPOZYUMU I

(17-18 Aralık 2011)
ANKARA

DİB
YAYINLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 936
İlmi Eserler / 146

Tashih

İsmail DERİN

Kapak Tasarım

Emre YILDIZ

Grafik

Mücella TEKİN

Baskı

Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Tel.: (0312) 341 92 34

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 13.09.2012/62

1. Baskı, Ankara 2013

2013-06-Y-0003-936

ISBN: 978-975-19-5614-9 (tk.)

978-975-19-5615-6 (1.c)

Sertifika No: 12930

© **Diyanet İşleri Başkanlığı**

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel.: (0312) 295 72 93-295 72 94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

2. VAAZLARDA HZ. PEYGAMBERİ ANLATMA YÖNTEMİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Yrd. Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT*

GİRİŞ:

Tabiatı gereği yerine, zamanına ve şartlara göre yeri ve konusu farklı olsa da, vaazların ana malzemesi Kur'an ayetleri ile Hz. Peygamberin hayatı ve sözleridir ya da onlardan mülhem yorumlardır. Bu noktada, biz, vaaz ve irşad faaliyetlerinde ayet ve hadislerin nasıl anlaşılması ve anlatılması gerektiği problematiğini ehline bırakacağız. Ancak, bu bildirimizde, "vaaz üslubu" denilen yöntem üzerine odaklanarak, kürsü vd. yerlerden anlatılan Hz. Peygamberin sîreti ile belli başlı problemler üzerinde durup, bunlarla alakalı çözüm tekliflerinde bulunacağız.

Vaazlarda, Hz. Peygamberi doğru tanıtmaya, anlatmaya, sünnetine uymaya ve sevdirmeye adına insanların aklına değil tamamen duygularına hitap edildiğine, hatta Kur'an ayetleri ve ruhuyla çelişen kimi rivayetleri tenkit süzgecinden geçirilmeden nakledildiğine çokça şahit olmuşuzdur. İşte biz tebliğimizde, Allah Resulünün kişiliğini ve tebliğini, birtakım basmakalıp ifadelerle ortaya koyan, hatta tamamen mucizevî olgu ve olaylarla izah etmeye çalışan vaaz örneklerini merkeze alacağız. Bunu yaparken de *doğrudan doğruya herhangi bir şahsı, temsil ettikleri zümre ya da kurumları* hedef almamak için dipnotlarda göstermeyeceğiz.

Vaazların lüzumu ve camilerin, halkı dinî ve ahlakî konularda aydınlatmak için en uygun yerler olduğu hakkında fazla söz söylemeye gerek yok. Ne var ki, diğer birçok alanda olduğu gibi, bütün gayretlere rağmen, iki asırdan beri tartışılan millî kültür ve dinî hayatımızla ilgili meseleler, hâlâ en canlı şekilde gündemi işgal etmeye devam etmektedir. Vaaz, irşad ve vaizlik müessesesi de bunlardan biridir. Nitekim, geçen yüzyılın başında merhum Akif, "...mev'ize ber-

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

murâd isrâiliyyât olacaksa vazgeçtik. Cemâat-i müslimîne artık içtimâiyât lazım, içtimâiyât!” dedikten sonra *“sefil bir milletin elinde kalan dinin, kâbil değil, iyâ edilemeyeceğini (yüctelemeyeceğini) bilmeyen, anlamayan vaizi kürsiye yaklaş-tırmamalı. Vaiz, milletin mâzisini, hâlini bilmeli; cemaati istikbâle hazırlamalı”*¹ sözleriyle içinde bulunduğumuz durumu özetlemektedir.

Dini anlatan kişi, mutlaka milletin mazisini ve hâlini bilmeli, toplumunu da geleceğe hazırlamalıdır. Bu noktada mâziyi bilmek derken, genelde tarih bilgisi, özelde ise Hz. Peygamberin sîretinden başlayarak, İslam tarihinin iyi bilinmesi-nin lüzumuna dikkatleri çekmekte yarar var. Bunu yaparken tarih ilminin genel kabul görmüş tanımından yola çıkarak, *“geçmişteki olay ve olguları yer ve zaman göstererek açıklamak”* ile yetinmeyiz. Aynı zamanda tarihi, *“insanın hem cinsiyle veya yaşadığı çevre ile ilişkisini gerek birey, gerek millet, gerekse devlet düzeyinde, çift taraflı olarak nedenler, sonuçlar veya daha farklı yöntemler çerçevesinde ele alan, inceleyen, anlatan, yorumlayan veya konumlandırır”*² bir ilim olarak gör-mek, bu bilinçle hareket etmek ve söz söylemek gerekir.

Şüphesiz, bununla her kürsüye çıkan hatibin asıl edinmesi gereken dinî ilimler yanında, eğitimcilik formasyonuna ilaveten bir de *“akademik tarihçi”* olma zorunluluğu yüklemek istemiyoruz. Girişte *“Vaaz üslubu”* diye nitelen-dirdiğimiz ifadeyi, biraz karikatürize ederek açacak olursak meramımız daha iyi anlaşılır olacaktır: *“Kürsüden çok bağırın, boş laf ve kuru gürültü ile kürsüleri yumruklayan, duygularına hâkim olamayan, oyalayıcı ve eğlendirici sözlerle halkı cezbeden, olur olmaz şeye yemin u kasem içen, kolaylaştırmayan zorlaştıran, müj-delemeyen nefret ettiren, kucaklamayan ötekileştiren, kimseyi sorumluluk çembe-rine sokmayan, kendisi zora talip olmayan aksine kolaycılığa kaçan ve bilmediğini öğrenme külfetine katlanmayan”* *“sözde vaiz”* tipinin kastedildiği hemen anla-şılacaktır. Vâkıa, geçmişte ve günümüzde gerek kürsülerde gerek ekranlarda, gerekse kaset ve CD’lerde, hatta internet ortamında bu tür örnekler çokça tanık oluyoruz. Yukarıda, *“sözde vaiz”* tabirini bilinçli olarak kullandık, zira bu ifadelerle bir prototip ortaya koymaya çalışıyoruz. Tekrar ifade etmemiz ge-rekirse, bununla, herhangi bir kişi, kurum ya da zümreyi hedef alıyor değiliz. Kimseyi de ilzâm etmiyoruz.

Öte taraftan, bu işi yıllarca zor şartlarda büyük bir fedakârlık ve aşkla yapan, Din-i Mübîn-i İslam’ı ve Hz. Peygamberi en doğru şekilde anlatmaya çalışan ve

1 M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar 2, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul 1989, s. 123’ten ve ayrıca İsmail Lütfi Çakan, Dinî Hitâbet -Çeşitleri, İlke-leri, Örnekleri-, İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s. 44-45’ten naklen.

2 Bu tanım ve daha fazla ayrıntı için bkz.: Şaban Öz, İslam Tarihi Metodolojisi, İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 12 vd.

kitlelere onu en doğru şekilde öğretmek için uğraş veren, ilim sahibi olduğu kadar, şahsiyetiyle de topluma örnek olan hatiplerimizi asla kast etmiyoruz.

Şunu açıkça ifade edelim ki, ölçütün ilim olmadığı hâllerde halkın kimin peşinden gittiği, kime büyük hoca dediği, kime derin âlim diye sarıldığına bakılırsa yanılığ kaçınılmaz hâle gelir. Zira, sözde vaizler, cehalet ortamından beslenirler. Cehalet ortamında, aklın yerini his, fikrin yerini vehim, hakikatin yerini de hayal alır. Hayallerin cazibesi çoğu defa, hakikatin yalınlığını, sadeliğini gölgeler, hatta gizler. O yüzdendir ki, her devirde din u diyanet adına anlatıla gelen eğlenceli hikâye ve masallar, Kur'an kıssalarının öğretici, yalın ve ibret verici hakikatlerinden yeğ tutulur, kussâlar anlattıkları esâtir ile, "ulemâ"ya göre çok daha fazla kitleleri etrafına toplamayı başarırlar. Hâl böyle olunca, ehlinden ve aslî kaynaklarından din ve diyaneti öğrenmeyen toplumlarda, bidat ve hurafenin bu denli revaç bulması garip karşılanmamalıdır.

Oysa, Hz. Peygamberin vaazları ve hutbeleri birkaç örnek dışında kısa ve özlü olup, ashabına doğrudan doğruya mesajını iletmiştir. Onlara bilmediklerini öğretmiş, yeni bilgileri aktarmıştır.³

Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili vaazlarda göze çarpan eksiklik ve yanlışlıkların sebeplerini iki ana başlık altında topladık:

Hâricî Sorunlar:

İçerik Sorunları

1. HARİCİ SORUNLAR:

a) Formasyon Sorunu

Memleketimizde, Yüksek Din Öğretimi veren İlâhiyat fakültelerinden mezun olan ve genellikle Diyanet İşleri Başkanlığında istihdam edilen vaizlerin meslekî eğitim yetersizliği ve tecrübe eksikliği öteden beri her zeminde dile getirilen bir husus olmuştur. Yüksek Öğretim programlarının sıkça değiştirilmesi, siyer dersinin sadece bir döneme sıkıştırılması, eskiden zorunlu iken sonradan seçmeli hâle getirilen, seçilmediği için de "ke en lem yekün" sayılan irşad ve hitâbet derslerinin eksikliği, öğrencilerin meslekî tatbikât zorunluluğunun olmayışı, öğretmen adaylarına uygulanan iki yıllık staj sürecinin din görevlisi adaylarına uygulanmaması, İlâhiyat müfredâtında yer alan derslerin sağladığı malzemenin vaaz ve irşadda nasıl kullanılacağına tam olarak bilinmemesi gibi birçok problem hâlâ ciddi bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

³ Geniş bilgi ve detaylı örnekler için bkz.: Ahmet Lütfi Kazancı, Hz. Peygamberimizin Hitabeti, Marifet Yayınları, İstanbul 2004.

Bologna sürecine iştirak etme gayretinde olan fakültelerimiz ve paydaşları için, bu imkân belki de büyük bir fırsata dönüşebilir. Zira sadece fakültelerin değil, paydaşlarının hatta -başta Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere- işverenlerin meslekî ihtiyaçları ve yeterlilik kriterleri bu anlamda mutlaka değerlendirilmelidir.

Ayrıca, halen görevde bulunan lise mezunu din görevlileri için “uzaktan lisans eğitimi” ya da “Açık Öğretim Önlisans” programları yerine el ân kadro ve fizikî imkânlarıyla âtil durumda bekleyen İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına işlerlik kazandırılarak, bu kurumlarda dört yıllık lisans tamamlama imkânı teşvik edilebilir. Başkanlığın hizmet içi eğitim olanakları daha genişletilip, Yüksek Öğretim’in Lisansüstü programlarına entegre edilerek, halen görev yapmakta olan vaizlere tezli/tezsiz yüksek lisans ve hatta doktora yapma imkânları sağlanabilir.

b) Kaynaklara Başvurma ve Malzemeyi Kullanma Sorunu:

Unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamberin doğru anlaşılması hususunda hiç şüphesiz ilk müracaat edilecek kaynak Kur’an-ı Kerim’dir. Zira, diğer peygamberler hakkında olduğu gibi Kur’an, Hz. Peygamber hakkında da gerçekliklerinde hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak bilgiler sunar. Zira, habibini en iyi tanıyan, peygamber olarak seçen odur. Dolayısıyla Hz. Peygamberin anlaşılması ve anlatılması hususunda ana çerçeveyi belirleyen İlahî kaynak Kur’an’dır. Hz. Peygamberle ilgili tüm tasavvur ve yaklaşımların test edileceği tek mihenk taşı yine Allah Kelâmı’dır.

İkinci kaynak ise rivayet ve metin süzgecinden geçirilmiş hadislerdir. Burada yine asıl olan hadis literatürünün Kur’an ayetleri ışığında değerlendiriliyor olmasıdır. Özellikle, bu hususla ilgili araştırmalar taranınca, piyasada siyer adı altında satılan kitapların çoğunda alakalı nakledilen hadislerin önemli bir kısmının zayıf, hatta daha da vahimi çeşitli dinî, siyasî ve sosyal grupların menfaati gereği uydurulan hadisler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü temel müracaat kaynaklarımız ise siyer, meğâzî, tabakât, terâcim, ensâb, genel tarih, şehir tarihleri, tefsir, hadis külliyâtı vb. eserlerde nakledilen, Kur’an ve sahih sünnete muvafık haberlerdir.

Hz. Peygamber, öyle görünüyor ki, hakkında en fazla biyografi yazılan şahsiyetlerdendir. Ancak, onun vefatının üzerinden geçen uzun zamana paralel olarak, ona duyulan hasret ve özlem artıkça ilmî peygamber tasavvuru yerini daha çok edebî peygamber tasavvuruna bırakmış gözükmektedir. Şu hâlde, gerçeğin yerini hayaller almış, Hz. Peygamber sadece bir medh konusu, menkıbevî bir şahsiyet olarak görülür hâle gelmiştir. İlmî eserler ne yazık ki, çoğu za-

man göz ardı edilir olmuştur. Şu hâlde dördüncü kaynağımız, ilmî araştırmalar ve telif eserler olmalıdır. Bunun için, Hz. Peygamber ve dönemi ile alakalı olarak yapılan kaliteli tezler, kütüphanelerin tozlu raflarından indirilerek ivedilikle basımı gerçekleştirilebilir. Piyasada en fazla bin ya da iki bin adet basılan ilmî kitaplar promosyonla geniş kitlelere ulaştırılabilir. Başta, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin ilgili maddeleri, merhum Muhammed Hamidullah'ın "İslam Peygamberi", İbrahim Sarıçam'ın "Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı", Adem Apak'ın "Anahatlarıyla İslam Tarihi -I-", Adnan Demircan'ın kitapları,⁴ Bünyamin Erul'un makaleleri⁵ olmak üzere benzeri çalışmalara başvurulması teşvik edilmelidir.

Öte yandan, hâlâ vaizlerimizin/din görevlilerimizin vaazlarını, konuşmalarını ve sohbetlerini hazırlarken başvuracakları el kitabı diyebileceğimiz Hz. Peygamberin hayatının tamamını özellikle tematik olarak ele alan bir eserin bulunmayışı kanaatimize göre önemli bir eksiklik. Şu an bu boşluğu maalesef daha çok ehil olmayanların kaleme aldıkları çalışmalar ya da ilmî süzgeçten geçmemiş kitaplar doldurmaktadır. Bunun için başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve/veya Türkiye Diyanet Vakfı, "Hadis Projesi" benzerleri bir de "Siyer Projesi" hazırlayabilir ve ülkemizin siyer konusunda yetkin ilim adamlarının birikiminden böylece istifade edilebilir.

c) Uygun Zaman Bulma ve Hazır Dinleyici Kitleleri Sorunu

Müşahademize göre, genellikle vaizler zaman darlığından cemaat ise vaazın uzunluğundan şikayetçidirler. Her iki tarafın da haklılığını ispat edebilecek kadar yeterli gerekçeleri vardır. Gözlemlerimiz bizi yanıltmıyorsa, bir taraftan vaiz, eksiksiz ve kusursuz olarak mesajını iletmeye kendini memur hissederken, diğer taraftan modern çağın Müslümanı eğer vakit cuma ise, bir an önce namazını kılıp işine dönmeyi, bayram ise erkenden kurbanını kesmeyi ya da eşi ve dostlarıyla bayramlaşıp istirahatına çekilmeyi, eğer Cuma akşamı ya da mübarek gecelerden biri ise ya kendi başına ibadet etmeyi ya da bir an önce evine çekilmeyi düşler. Binaenaleyh, vaaz için sadece vakit namazlarının öncesi veya sonrası değil, özellikle hanımların, çocukların, çalışanların ihtiyaçları da

4 Adnan Demircan, Nebvî Direniş Hicret, Beyan Yayınları, İstanbul 2000; Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar, Esra Yayınları, Konya 1996; , Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.

5 Bünyamin Erul, "Hz. Peygamberin Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", Diyanet İlmi Dergi, (Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) -Özel Sayı-), Ankara 2003, s. 33-66; "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?", İslamî Araştırmalar Dergisi, cilt: 19, sayı: 4, 2006, s. 637-649; "Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru, İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara 2003, s. 419-435.

gözetilerek şekilde mutlaka özel bir gün ve zaman tahsis edilmesi ve bu vazalarda itikat, ibadet, ahlak ve dinî hayata dair konular yanında mutlaka siyer konularında da yer verilmelidir. Böyle yapmak, gerek öğrenmeye olan istek ve ihtiyaçları sebebiyle dinleyici kitlesini hazır buluşluk, gerekse vaiz açısından mesajın tam ve net aktarımı konusunda vaaz süresini makul seviyede ayarlama imkânı sağlayacaktır.

d) İmkanları Fırsata Çevirememeye Sorunu

Hz. Peygamberin gerek cami gerekse cami dışında konferans, panel, sempozyum, seminer, radyo ve televizyon konuşmaları gibi faaliyetlerle anlatılması için imkânlar ve fırsatlar değerlendirilmelidir. Özellikle, Kutlu Doğum Haftaları ve Kandil geceleri Allah Resûlü'nü anlamak için önemli birer fırsattır ve daha iyi istifade edilmelidir. Ancak bu ortamlarda, kanaatimizce, Hz. Peygamberin edebî zevk ile anlatılması tamamen yanlış değil fakat eksik ve biraz da mahzurludur. Zira son zamanlarda edebî yönü ağır basan etkinlikler eşliğinde Hz. Peygamber için ağlama, onu anlamanın önüne geçmiş görünmektedir. Kutlu Doğum ve mübarek gecelerde başvurulmuş ve anlatılan Hz. Peygamber tasavvuru da bundan farklı değildir. "Halkımız, bunu istiyor, onlar akademik ve ilmî konuşmalardan anlamıyorlar" gerekçesinin altına sığınarak, atılan hamasî nutukların ardından ilâhiler, korolar, kasideler ve şiirler eşliğinde duygusal atmosfer yükseltilerek, bize göre asıl amaç olan taakkul, tefekkür, tezekkür, tedebbür yani gerçek eğitim ve öğretim faaliyeti ikinci plana itilmiş oluyor. Asıl hedef camilerin, salonların anlamayarak coşan ve heyecan seline kapılan kuru kalabalıklar yerine, düşünerek, anlayarak, yaşayarak ağlayan bilinçli Müslümanlarla dolması değil midir?

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki, biz onu ne kadar övmeye çalışırsak çalışalım, zaten aciz kalacağımız muhakkaktır. Zira Rabbimiz onu övülmesi gerektiği şekliyle övmüştür. Şu hâlde, namazlarda tahiyât ve salli-bârik dualarımızla, adı zikredilince kalbimize üzerine giden sağ ellerimizi takip eden salavâtlarla Hz. Peygamberi yâd ediyoruz. Ama bu sorumluluğumuzu yerine getirdiğimiz anlamına gelmemektedir. Onu tanıma özellikle çocuklarımıza, gençlerimize en doğru şekilde tanıtmaya ihtiyacı her geçen gün daha fazla kendini gösteriyor.

2. İÇERİK SORUNLARI:

a) Hazırlıksız ve Plansız Konuşma Sorunu

Hazırlıksız, belki de iyi planlanmamış, basma kalıp ifadelerle yüklü, sürekli tekrara düşülen, gereksiz yere sözlerin uzatıldığı, hem vaiz için amaç ve hedef-

lerin buharlaştığı hem de cemaati asla eğitim sürecinin içine dahil etmeyen bir vaaz, yasak savma bir yana, herhalde cemaat için de işkenceden farksız olacaktır.

b) Bilgi Yanlışlığı ve Dikkatsizlik Sorunu

Vaazlarda, Hz. Peygamberin doğumuyla ilgili harikuladelikleri anlatan rivayetlerden,⁶ tarihen sabit olmayan, Hz. Peygamberin Üveys el-Karani'ye hırkasını vasiyet etmesi ve Hz. Ömer ile Ali'nin hırkayı ona teslim etmeleri meselesinden,⁷ yine Hz. Peygamberin, hiçbir hadis sahih olarak yer almayan, İsra gecesinde bütün peygamberlere namaz kıldırmasından,⁸ Mirac'da Rabbini gördüğüne dair⁹ uzun uzadıya söz edilmesi bilgi yanlışlıklarına örnek olarak verilebilir.

Dikkatsizlik hususunda belki cahillik denemez ama dikkatsizlik ya da özensizlikten dolayı birkaç defa şahit olduğum, Hz. Peygamber döneminde Suudi Arabistan... diye başlayan (tarih dışı/anakronizm) cümleleri örnek olarak verebilirim. Oysa, Arap yarımadası XVI. yy. yani Yavuz döneminden itibaren Osmanlı Devleti hâkimiyetinde iken Suud ailesi XVIII. yüzyılın ortalarında nüfuz kazanmaya başlar, nihayet, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlıdan koparak bağımsızlıklarını kazanırlar.

Yine dikkatsizliğe bir örnek olması bakımından, Hz. Peygamberin eşlerinin, çocuklarının ve sahabenin ileri gelenlerinin medfûn oldukları, Mescid-i Nebî yanındaki Cennetü'l-baki' kabristanı, çoğu vaizimizin dilinde Cennetü'l-Bâkî'dir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geçmişte Medine Sorumlusu olan bir dostumuzdan dinlediğim bir anekdota göre, Hz. Peygamberin bayram namazlarını kıldırıldığı "musalla" bölgesinde yaptığı bir yağmur duası sırasında yağmur yüklü bir bulutun (ki, Arapça'da, Ğamâme bulut demektir) göğü kaplamasının hatırasına, Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Ğamâme Mescidi'nin gerçek(!) bânisi, siyerden bi-haber vaizin dilinde 'sahabenin ileri gelenlerinden Hz. Ğamâme (!)' oluverir.

c) Özgünlük Sorunu

Hz. Peygamber'den söz edilen bazı vaazlarda hiçbir söylem değişikliğine gidilmediği görülmektedir. Söz konusu vaazlardan nihayet, az çok dinî bir eği-

6 Enbiya Yıldırım, Hadis Problemleri, İstanbul 1996, s. 149-150.

7 İsmail Hakkı İzmirli, Siyer-i Celile-i Nebeviyye, Mukaddimat, İstanbul 1996, s. 123.

8 İzmirli, age, s. 133.

9 Enbiya Yıldırım, age, s. 151.

tim almış, Kur'an Kursu'nda Dini Bilgiler Kitabı'nı okumuş bir öğrencinin bilgi seviyesini geçemeyen, klişe, bilindik ve sıradan peygamber tasavvuru üzerinde durulmaktadır.

Vaizlerimiz genellikle, eldeki mevcut bilgileri yeni kalıplara döküp aynı ifade etmeyi tercih etmektedirler.

d) Konu Dışılık Sorunu

Ayrıca, vaazlarda, siyerin kendi müstakil konuları ile malzeme olarak desteklediği hususların çerçevesini tespit noktasında eksiklik göze çarpmaktadır. Ya siyerle ilgili konu eksik bırakılmakta ya da nakledilen bir anekdotla süre ikmal edilmekte, asıl vaaz konusu askıda bırakılmaktadır.

e) Genelleme Sorunu

"Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili hemen hemen bilinmeyen hiçbir şey yoktur hayatının her noktası, her safhası kitaplarda mevcuttur." O hayatı boyunca hiç kimseye kızmamıştır, kimseye gücenmemiştir, kimseye beddua etmemiştir, hiç namazını mazeretli olarak dahi aksatmamıştır, hiçbir savaşta mağlup olmamıştır, tebliğ vazifesi dışında hiç hata yapmamıştır vb. ifadeler bu tür genellemelere örnek olarak verilebilir.

f) Gereksiz Bilgi Aktarımı Sorunu

Hz. Peygamber ya da dönemi ile ilgili bir rivayeti aktarırken, cemaat içinde Arapça bilenlerin hiç olmadığı ya da az olduğu dikkate alınmaksızın hadis kitaplarından ya klasik siyer literatüründen ya da Hz. Peygamberin dualarından alıntı yaparak, uzun uzun metnin Arapçasını okumak, ardından kırık tercümeyle geçmek, cemaatin vaazı, olayı, olguyu ya da âmin dediği duayı anlaması önünde engel teşkil etmekte, dikkatini dağıtabilmektedir. Bunun yerine önemine göre özet ya da doğrudan cemaatin anlayacağı şekilde nakletmek faydalı olacaktır.

Ayrıca, vaazda Hz. Peygamberin insanî ilişkilerindeki nezaketi, nezâhetti, tatlı sözlüğü, cömertliği, misafirperverliği, güvenilirliği, mütebessim tavrı, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, yapıcı ve yardımsever kişiliği gibi ibret verici yönleri ve üstün ahlâkî erdemlerini hatırlatıcı söz ve davranışlarını anlatmak yerine, konuşmacıyı zora sokan, içi boş anılardan, eşinin, çocuklarının, akraba ve arkadaşlarının kusurlarından faziletlerinden söz etmek, trafik cezasından nasıl kurtulduğu ile övünmek ya da affedilmediği için memurları merhametsiz göstermek, herhangi bir mesleği, kurumu, zümreyi, grubu, etnisiteyi küçüm-

seyici ve kötileyici laflar sarf etmek, Hz. Peygamberin tebliğ yöntemi ile bağdaşmayacak tutumlardır.

g) Ayet ve Hadislerin İçeriğini Dolduramama Sorunu

Hz. Peygamber'den bahsederken olmazsa olmaz şey, ayet ve hadislerden söz etmektir. Ancak, bunu yaparken, şüphesiz, sebep-i nüzullü ayetlere ve sebep-i vürûdli hadislere de yer vermek daha eğitici olacaktır. "O, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir, üsve-i hasenedir, yüce bir ahlak sahibidir, güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiştir, azab peygamberi değil, rahmet peygamberidir" gibi ayet ve hadisler vaaz boyunca tekrar edilip, onun dönemi ile ilgili olgu ve olaylardan söz etmemek, ayet ve hadislerin içeriğini dolduracak örneklerle başvurmamak, bu ayet ve hadislerin hakkını vermemek anlamına gelecektir.

h) Kendi Gündemini Oluşturamama Sorunu

Vaazlarda siyer konuları ele alınırken, tepkisellik ve savunmacı tavır sıkça kendini göstermektedir. Bu önemli bir yanlışlıktır. Siyer bilgisi kendi bağlamında ve kendi gündeminde önemlidir, değerlidir ve etkilidir. Tepkisel, duygusal ve savunmacı yaklaşım diğer konularda olduğu gibi siyer bilgisinden edinilecek faydayı izale eder.

i) Duygusallık ve Arabesk Tavır Takınma Sorunu

Cemaati etkileme, coşturma, ağılatma adına mevlid, naat, kasîde vs. gibi edebî ürünlerden alıntı yaparak siyer anlatmaya çalışmak bize göre doğru bir yaklaşım değildir. Zira edebî ürünler, kendi yer ve konularında etkilidir, güzeldir. Şayet, Kur'an, hadis ve tarih ilminin ortaya koyduğu peygamber tasavvurunun yerini edebî eserler alırsa, o zaman Hz. Peygambere en büyük haksızlık yapılmış olur.

Yine vaazlarda, duygusal atmosfer yaratma adına, arabesk söylemi içeren ifadeler doğru bir Hz. Peygamber telakkisi için uygun değildir:

"Kalk Ey Abdullah, oğlun artık bir peygamber, Kalk! İnsanlık ona doğru koşuyor. Kalk Ey Abdullah!" ya da "Ağla ya Fatıma ağla! Baban, Allah Resûlü yok artık... O da gitti her fanî gibi. Yok artık insanlığın efendisi! Ey Fâtıma" gibi. Ya da vaazlarda arabesk kokan şiirlere, ağıtlara yer vermek:

Fahr-i âlem göç eyledi dünyadan   Bunu dedi yaşlar doldu gözüne
Ümmetlerim size olsun elveda   Bir figandır düştü halkın özüne

Bize gel oldu yüce mevlâdan   Hasan ile Hüseyin'i almış dizine
Ashablarım size olsun elveda!   Yavrularım, kuzularım size olsun elveda!

Çoğu zaman teravîh namazı aralarında da okunduğuna şahit olduğumuz, zaman zaman da kürsülerden işittiğimiz bir başka dörtlük de şöyledir:

Medineye varamadım   Elimden tut kaldır beni
Gül kokusu alamadım   Ya vuslata erdir beni
Ben Rasûl'e doymadım   Çok ağlattın güldür beni
Yaralıyım yaralı yaralı   Yaralıyım yaralıyım yaralı...

i) Siyasî Araçsallaştırma Sorunu

Gündelik siyasî konulara girmek, bir ideolojinin ileri uç elemanı gibi konuşmak, propaganda yapmak kanunen suç olduğu gibi vaaz kürsüsüne de asla yakışmayacak bir tavidir. Ancak kimi zaman masum gibi gözükmeyle birlikte, Siyer malûmatını "En çok birlik ve beraberliğe muhtaç olduğumuz şu günlerde" cümleleriyle başlayan, modern zamanların siyasî, hukukî, ekonomik sosyolojik istilahlarına Hz. Peygamber devrinden ve onun hayatından destek bulma çabası da hoş değildir. Laiklik, demokrasi, bir arada yaşama, hoşgörü, soysal dayanışma, özgürlük-eşitlik-kardeşlik, emek-sermaye ilişkisi/çatışması, anayasa hareketleri, çevre sorunu, nüfus planlaması vs. gibi batının kendi iç dinamikleri ile gelişen ve zamanla diğer toplumları da etkileyen kavramlar ve olaylara Hz. Peygamberin söz ve hayatından örnekler bulup getirme çabası siyer bilgisini araçsallaştırmak, meşruiyet aracı olarak göstermekten öteye geçemez.

Nitekim, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusun artırılmasını tavsiye sadedinde, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından camilerde hutbe okutulduğu bilinmektedir. O zamanın şartlarında savaşlardan çıkılan bir ortamda çok çocuk yapmak meşrû bir ihtiyaç hâlini almıştı. Aradan geçen zaman içerisinde ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar değişince önceleri nüfus planlaması, ardından da aile planlaması ile ilgili hutbe ve vaazların okutulduğu ve bunlarla ilgili dinî delillere, Hz. Peygamber ve İslam tarihinden örnekler sunma arayışına girildiğine yakın zamanlara kadar şahit olduk.

j) Popüler Araçsallaştırma Sorunu

Son zamanlarda moda hâline gelen kimi popüler ve akademik kavramın Hz. Peygamber hakkında dile getirilerek, çevreciliği, spor yapışı, tüketici haklarını savunuşu, görgü kuralları, trafik kuralları, turistlere iyi davranma gibi olgu ve olayları kendi bağlamından kopararak, modern kavramların ortaya çıkışının tarihsel şartlarını dikkate almadan Hz. Peygamber devrinde de aynen mevcutmuş

gibi söz edilmesi doğru değildir, bunun diğer adı anokranizmdir. İslamiyet ve Turizm konulu aşağıdaki vaaz örneğini bu konuda örnek olarak gösterebiliriz:

Vaizimiz, İslam dininin seyahat ve turizm konusunda mü'minlere gerekli öğütleri verdiğini, gezmenin, görmenin, tanışmanın faydalarını vurgularken, "ben turistim" diyerek memlekete gelip yıkıcı faaliyet gösteren, millî faaliyetlere karşı çalışan, propaganda yapan insanlara karşı seyirci kalınmamasını tavsiye ettikten sonra, bunları mutlaka gerekli mercilere bildirmek gerektiğini vurgulamaktan geçemez. Ayrıca, Müslümanlığın yayılması sırasında Mekke'nin Arap yarımadasının büyük şehirlerinden biri, aynı zamanda da dinî, ticari, kültürel merkezi olduğunu burada şiir yarışmalarının dışında fuarların kurulduğunu ve eşya değişimi yapıldığını da önemine binaen dile getirir. Bir ara konu turizm ile ilgili ayetlere (!) getirilir:

* Görenle görmeyen bir olmaz (Enfal, 42).

* Yeryüzünde gezip dolaşın, sonra bakın ki yalanlayanların sonu nice olmuştur, (En'âm, 11) ayetini zikrettikten sonra sözü Hz. Peygamberin hadislerine getirerek şu hadisleri sıralar:

* Müslüman topluluğun seyahati, Allah yolunda cihat gibidir.

* Yol yürüyünüz, sıhhat bulasınız.

* İlimi Çin'de de olsa alınız.

* Ticarete kesata düşen, kazançta güçlük çeken kimse Umman'a gitsin.

Bağlamından koparılınca işin hangi noktalara uzandığı fazla yoruma ihtiyaç duymadan, açıkça görülüyor.

k) Bilimsel Araçsallaştırma Sorunu: Anokronizm Tehlikesi

Modern zamanlardaki bütün ilmî, fennî ve toplumsal gelişmelerin izini Hz. Peygamber devrinde aramak, günümüze getirmek maksadıyla, onun bir hadisini naklettikten sonra hadisin anlam çerçevesini aşan cümleler sarf etmek de sık rastlanılan hatalar arasındadır. Örneğin, yine bir vaaz kitabında "Hz. Peygamber günün birinde Enes b. Mâlik ile birlikte aynı yaygı üzerinde otururken, bir cüzzamlının geldiğini gördü ve "Ey Enes! Yaygıyı topla, hasta ayaklarıyla üstüne basmasın" hadisini naklettikten sonra, "İşte bu olay Peygamberimizin mikrobun keşfinden asırlarca evvel mikrobun bildiğine, birçok hastalığa mikrobun sebep olduğuna inandığına... delalet etmez mi?" cümlesini ilave ediyor.

"Maddî ve Manevî Hastalıklar" konulu bu vaazda ilgili ayetler anlatıldıktan, aynı kitapta ilerideki paragraflarda zikredilen "Ey Allah'ın kulları! Tedavi olun.

Allah hiçbir hastalık vermemiştir ki, devasını da vermiş olmasın" hadisi üzerinde çok durularak, anokronizme ve iddali cümlelere girilmeden hastalara, modern tıbbın ve ilmin gerektirdiği imkânlarla başvurularını şiddetle tavsiye edilmeliydi.

Başka bir yanlış da Kur'an'a modern ilmin verilerini doğrulatma çabasıdır:

Nitekim, vaizin "Kur'an müspet ilmin metodunu iman metodu olarak kabul eder, iman metodu ile müspet ilmin metodu birleşir" ifadelerinden az sonra "veşşemsü tecrî limüstakarrin lehe"¹⁰ ayetini delil getirerek "Kur'an'ın, Güneşin Vega yıldızına doğru akışını doğruladığını" söylemektedir.

Uzay çalışmaları daha da ilerleyip, Güneş'in X yıldızına doğru aktığı ispatlanırsa, o zaman Kur'an hangi hakikate işaret ettiği ilmî hakikat boşa mı çıkacak? Ya da müspet ilim metodlarında kaydedilen sürekli değişim, iman metodlarını da mı etkileyecek?

1) Popülizme Kurban Etme

Buna, kişileri, kitleleri, kurumlarını vs. mutlaka memnun etme kaygısı, nabza göre şerbet verme sevdası da diyebiliriz. Vaazlarda buna dair çokça örneğe de rastlamak mümkündür.

1960'larda yayınlanan bir vaaz kitabının ön sözünde yazar şöyle diyor, vaizimiz:

"Peygamberimiz evvela beşîr, sonra nezîr olduğuna göre, vaazlarda beşâret ön planda olmalı; inzar, sıra geldikçe, lüzum hasıl oldukça işe karışmalıdır. Vaiz vaazında bir ayet ya da hadisi ele aldığı anda bunların feyzini doğrudan doğruya ahirete geçirmemeli, dünyaya uğratıp bu çağrıya uyanların dünyada kazanacakları kemâl anlatılmalı, sonra bu kemâl sahibinin âhirette layık olacağı mükâfata geçilmeli; uymayanlara ise dünyada uğrayacakları hüsrân anlatılmalı, sonra âhirette uğrayacakları mücâzâta geçilmelidir."

Kısa bir alıntı yaptığımız bu sözler bize göre, hem Kur'an'ın ruhuna hem de Hz. Peygamber tasavvuruna aykırı bir düşüncedir. Zira, Hz. Peygamberin tebliğ mücadelesinde beşîr özelliğinin evvela nezîr özelliğinin daha sonra olması gibi bir kategorik ayırım söz konusu değildir. Zira o aynı ölçüde ve aynı zamanda beşîr ve nezîrdir. Müjdelemesi gerekiyorsa, müjdeler, uyarması gerektiği yerde de uyarırdı.

Ayrıca, İslam düşüncesine göre dünya-âhiret ayırımından söz etmek de uygun değildir. İnsan yapıp ettikleri ile dünyada mutlu bir hayat sürebilir ama

10 Yâsîn, (36), 38.

işlediği kötülüklerle âhiretini de mahvedebilir. Aynı şekilde, dünyada çok sıkıntı çeken bir kişi bu çaktığı sıkıntılara karşılık âhirette nice nimetlere gark olabilir.

Bu hususta, özetle bilinmesi gerekli olan husus şudur ki, Hz. Peygamber, müjdelerken de inzar ederken de hiçbir kitleden, güçten çekinmemiş, müjdeleyiciliğini ve dünya hayatını öncelememiş, uyarıcılığını ve âhiretini de ötelememiştir. Kimseye iyi, hoş görünme gibi bir kaygısı da olmamıştır. Kur'an vahyinden aldığı mesajı; doğrudan doğruya, net, anlaşılır ve yalın bir şekilde kim olursa olsun gücü nispetinde muhataplarına ulaştırmaya çalışmıştır.

Yine, aynı kitapta vaiz, "İslam'dan evvelki devirlerde... bir erkek dilediği kadar kadın alır, bunları arzu ettiği zaman kullanılmış bir eşya gibi bir kenara bırakabilirdi" dedikten sonra (mealsiz zikrettiği) Kur'an'da "ve in hiftum ellâ taksitû ayeti ile Allah'ın bu âdeti yıktığını müteakip ayeti kerime "len testetîu en te'adilû beyne'n-nisâi..."¹¹ ayetini meâli ile birlikte sunduktan sonra, şöyle devam etmektedir:

"Allah, (bu ayetle) ...kocanın zaafî göz önünde tutularak tatbiki çok güç olan bir adalet esası öne sürmüş, dolayısıyla bu adalet kâidesinin tek zevce ile evlenmekten ibaret olduğu çok açık bir şekilde ifade edilmiş... bugünkü modern ailenin ana unsurları, İslam dini tarafından bundan on dört asır evvel tespit edilmiş, ...tir.

Bizim buradaki niyetimiz, bu çağda çok kadınla evlilik meselesinde taraf olmak değil, vaizin maksadı aştığını düşündüğümüz, Allah'ın tek zevce ile evlenmeyi çok açık bir şekilde ifade ettiği" ve İslam dini tarafından *bugünkü modern ailenin* ana unsurlarının bundan on dört asır evvel tespit edilmiştir" cümlesine dikkatlerinizi çekmektir. Zira, bize göre bu anlayış, modern zamandaki her uygulamayı ayet ya da hadislerle meşrulaştırma ve destekleme eğilimi gibi gözükmektedir.

Bu tartışma aslında hukukî bir meseledir. Fakat geçmişte doğal görülen bir uygulama bugün çeşitli sâiklerle, sosyal meşruiyetini kaybedebilir. Şartlar değişince de tekrar meşruiyet kazanabilir. Sosyal olaylarla ilgili meselelerin tümü böyledir. Burada tarih dışı örneklemelere girmek, vaziyeti idare etmek gibi görünse de uyguladığı sansür vaizi sıkıntıya sokabilir.

m) Hikâyeci Anlatım

Vaazlarda, hikâye ya da kıssa anlatımı, yerinde ve zamanında olduğu ve ibret verici örnekler seçildiği zaman eğitici ve öğretici olması açısından kıy-

11 Nisa, (4), 3.

metlidir. Ancak, özellikle siyer ve hadis anlatırken, insanların duygularına hitap etme, onları ağlatma, peygamber ve sahabî sevgisini aşılama adına hikâye ve uydurma sözlere yer verilemez. Nitekim, vaizlerimizin çok anlattığı Ukkaşe kıssası hikâyeci-uydurma haberlere en güzel misaldir ve bu hikâyeye özetle şöyledir:

Hz. Peygamber, Nasr suresi nazil olunca ömrünün sonlarına yaklaştığını anlamıştı. Sahabeyi mescide toplayarak onlara hitap etti ve onlara herhangi bir haksızlık yaptı ise, buna karşılık derhal kendisine kısas uygulamalarını istemişti. Başlangıçta, kimse yerinden kalkmadı., Fakat o bunu ısrarla üç defa tekrar etti. Nihayet üçüncüsünde Müslümanlar arasından Ukkaşe adlı yaşlı adam, onun huzuruna geldi ve bir gazve dönüşünde, devesinden inip onun uyluğundan öpmek için yanına yaklaşırken Hz. Peygamberin elindeki ince uzun çubukla açık olan böğrüne vurduğunu söyledi. Bunun üzerine kısas uygulamak üzere Hz. Peygambere karnını açtırdı. Bu olayı dehşet içinde ağlaşıp seyreden ashabin gözleri önünde, Resul-i Ekrem'in mübarek karnını öptü ve "Anam-babam sana feda olsun, sana kim kısas yapabilir ki?!" dedi. Hz. Peygamber ise tekrar, "Ya vurmasını, yahut affetmesini" rica etti, o da "Kıyamet günü Allah'ın beni affetmesini umarak seni affettim" dedikten sonra, "Cennette benim bu arkadaşımı görmek isteyenler bu ihtiyara baksınlar" buyurdu, sahabe de gözleri arasından öperek Ukkaşe'yi tebrik ettiler..."¹²

n) Siyer Konularını Magazine Kurban Etmek

Kürsülerden çokça duyduğumuz "Dün bir yerde günlük gazeteleri karıştırırken gözüme çarptı", "Bizim çocuklardan birinin öğretmeni sınıfta söylemiş" ya da "çok da televizyon seyretmem ama, akşam şöyle kanalları geçerken rastladım. Adının önünde Prof. Dr., veya Doç. Dr. gibi kalabalık şeyler yazan "ilahiyatçı hocalar var ya" diye başlayan cümleler ilk başta merak uyandırmakla birlikte, işin ciddiyetini ortadan kaldırmakta ve konuların farklı alanlara çekilerek basitleştirilmesine yol açmakta ve vaazın eğitici-öğretici özelliğini kaybetmesine, eğlendirici vasfının öne çıkmasına yol açmaktadır.

Gerek din hakkında TV ekranlarından spekülatif programlar yapan hocalar, gerekse bu programları kürsülerine taşıyan vaizler iyi bilmeliler ki, dine en yapılabilecek en büyük zarar, onun istismarı ve magazin malzemesi yapılmasıdır.

o) Kolaycılığı Özendirme Sorunu

Kolaylaştırmak, zorlaştırmamak Nebevî tebliğ yönteminin vazgeçilmez ilkelerinden biridir. Ancak, zaman zaman vaazlarda Nebevî yöntemin dışına çıkarak, insanları bir dua ile bütün dertlerden ve musibetlerden, hastalıklardan

12 İbnü'l-Cevzi, Mevduat, thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, Kahire 1987, I, 295-301.

ve sıkıntılardan Hz. Peygamberin bunlar için okuduğu bir dua ile kurtulacaklarına inandırmak, gerek Hz. Muhammed (s.a.s.) gerekse diğer peygamberlerin hastalanmalarına, memleketlerinden sürülmelerine hatta öldürülme gibi nice acılara sıkıntılara düşür olmaları gerçeklerine ters düşmektedir.

Buna Hz. Peygambere salavât getirmekle alakalı olan vaazlarda söylenen uydurma hadisleri zikredebiliriz. Bilindiği gibi Kur'an'da, müminlerin Resul-i Ekrem'e salavat getirmeleri istenmiştir.¹³ Ancak bu konu, çok zayıf ve uydurma birçok rivayetle abartılmıştır:

*"Sana kim bir gün ve gecede yüz defa salavat getirirse, ona ben bin defa salat (rahmet) eder, bin ihtiyacını gideririm ki, en kolayı cehennemden azad olmaktadır."*¹⁴

*"Kim bana kabrimin başında salavat getirirse onu işitirim. Kim de bana uzaktan salavat getirirse, Allah onu bana ulaştırmak üzere bir melek görevlendirir. Onun hem dünya işi, hem de ahireti yeterli olur. Ben de onun için şahit ve şefaathane olurum."*¹⁵

ö) İstismar ve Çıkar İçin Vaazları Araçsallaştırma Sorunu

Bazı kişiler, şöhrete giden yolun, duygusal atmosferin, halkın dini hislerini ve Peygambere duyulan sevgi ve özlemi galeyana getirmek suretiyle tutulabileceğinin farkındadırlar. Dinleyicileri coşturacak şekilde konuşarak, kimi zaman ağlatarak Hz. Peygamber hakkında gerçek dışı anlatımlara girmekten geri durmazlar.¹⁶

Geçmişte uydurulup, bazı kitaplarda nakledilen dramatik sahneler, günümüzde de yeni versiyonlarıyla ileri teknolojinin imkânları da kullanılarak hayatiyetini sürdürmektedir. Netice, reyting için şöhret, şöhret için gözyaşı, gözyaşı için de uydurma haberler, hâlâ en vazgeçilmez istismar malzemeleri olmaya devam etmektedir.

Ayrıca vaazlar, bedava dahi olsa çıkar amaçlı olarak herhangi bir kişi ya da kuruma maddî-manevî çıkar sağlama, bunun için de dinî değerleri ve siyer bilgisini istismar yeri ve aracı değildir.

13 Ahzab (33), 56.

14 İbnu'l-Cevzi, age, I, 302.

15 İbnu'l-Cevzi, age, I, 303; bkz: Suyuti, el-Lealiu'l-Masnu'a fi'l-Ehadisi'l-Mevdûa, Beyrut 1983, I, 282-284.

16 Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi, Ankara 1988, s. 159-160.

p) Mucizelere Başvurma ve Aşırı Yüceltmeci Yaklaşım

Bazı vaizler, Hz. Peygamberin nübüvvetini vahyin indirildiği tarih ile başlatmak yerine, onun doğumundan itibaren başlatmayı, risalet öncesinde de yüzlerce alametin (beşair) görüldüğünü ispatlamayı amaçlayan rivayetlere başvururlar. Bu tür yaklaşımlara karşı Kur'an'ın cevabı nettir:

*"İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erdirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermekteisin."*¹⁷

*"Sen daha önce herhangi bir kitap okumuyordun."*¹⁸

*"Sen o (Kur'an)'dan önce (bunlardan) habersizdin."*¹⁹

Siret kitaplarının ilk sayfalarını dolduran rivayetlere göre, sadece doğumu esnasında, hem gökte, hem de yerde olağan üstü hareketler olmuş, yıldızlar doğmuş, yıldızlar kaymış, Kisra'nın sarayının şerefeleri yıkılmış, İranlıların bin yıllık ateşleri sönmüş, Save Gölü'nün suyu çekilmiş, Semave Vadisi'ni su basmıştır...²⁰

Oysa, Hz. Peygamberin tebliğine karşı sert muhalefet eden Mekkeli müşriklerin mucize istekleri Kur'an tarafından sürekli reddedilmiş, mucize gönderilse bile inanmayacakları açık bir şekilde belirtilmiştir.

Vaazlarımızda, özellikle kandil gecelerinde Hz. Peygamberin göğsünün cerrahî bir operasyonla yarıldığına (şakku's-sadr), sünnetli doğduğu, karanlıkta görebildiği, Hz. Peygamberin miraçtan dönünce terinin yere damladığı ve bundan kırmızı gülün bittiği aç yatıp tok katlığı vb. nice uydurma mucizeler uzunca anlatılmaktadır.

Oysa, Hz. Peygamberin "beşer-resûl" kişiliğinden söz ederken vaazlarda aşağıdaki ayetlerden hiç söz edilmediğini söyleyebiliriz:

"Biz onları (peygamberleri), yemek yemez birer (cansız) ceset olarak yaratmadık. Onlar (bu dünyada) ebedi de değillerdir."

*Sonra onlara (verdiğimiz) sözü yerine getirdik; böylece, hem onları hem de dilediğimiz (başka) kimseleri kurtuluşa erdirdik; müsrifleri de helak ettik."*²¹

17 Şûra, (42), 52.

18 Ankebut, (29), 48.

19 Yusuf, (10), 3.

20 Detaylı malumat için bkz: Asım Köksal, İslam Tarihi, II. 7-12. İstanbul 1987.

21 Enbiya, (21), 7-8.

"(Kur'an'ın belâgat ve azameti karşısında âciz kalan müşrikler şöyle) dediler: "- Biz, sana, asla inanmayız; tâ ki bizim için şu yerden (Mekke'den) bir pınar akıtırsın.

Yahut hurmalıklardan ve üzümlüklerden senin bir bahçen olsun da ortasından bol bol nehirler akıtırsın.

Yahud söyleyip zannettiğin gibi, semayı parça parça azab olarak üzerimize düşüresin, yahud Allah'ı ve melekleri söylediğine şahid getiresin.

Yahud altından bir evin olsun, yahud semaya çıkasın; ona çıktığına da asla inanmayız, tâ ki bize, okuyacağımız bir kitap indiresin (böylece peygamber olduğunu orada okumuş olalım). De ki: "-Rabbimi tenzih ederim. Ben, ancak diğer insanlar gibi bir insanım, diğer peygamberler gibi de bir peygamberim."

"Mekkelilere doğru yolu gösteren peygamber, onlara Kur'an ile geldiği zaman, insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: "Allah bir insanı mı peygamber gönderdi, (peygamber olarak bir melek göndermeliydi?"²²

r) İndirgemeci Yaklaşım

Bazen de indirgemeci bir yaklaşımla Hz. Peygamberin insanî tarafı bütünlükçü bir bakış açısı ile dile getirilmemekte, yuvarlak, basma kalıp, klişe ifadelerle vaazlar geçiştirilmeye çalışılmaktadır; örneğin, o da her insan gibi yer, içer, uyur, evlenir, çoluk-çocuk sahibi olur ve her insan gibi ölüp gider vs...

Oysa vaazlarımızda Hz. Peygamberin insanî özelliklerini anlatırken, evvela üzerinde durulması gereken hususlar şunlar olmalıdır:

Yetim ve öksüzün hâinden anlayışı, küçük yaştan itibaren kendi emeği ile hayatını kazanması, sorumluluk bilinci, toplumsal olaylara duyarlı kişiliği, güvenilir, dürüst yapısı, çözüm üreten yapısı, tebliğ vazifesi dışında unutan, hata yapabilen, kızan, sinirlenen, kızınca ağır sözler söyleyebilen, acı çeken, beddua eden, eşlerine kırılabilen, savaşta mağlup olabilen vb...Kur'an'da ifadesini bulan bir beşer-resûl.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Vaaz kürsülerinden Hz. Peygamberi anlatma yöntemi ile ilgili sorunlarla ilgili değerlendirmelerimizi dile getirdiğimiz bu bildiride meseleyi iki katedride ele almaya çalıştık. Tespit edebildiğimiz sorunları kimi örneklerle ifade etmeye çalıştık.

22 İsra, (17), 90-94.

İster vaaz ister başka bir araç ile, Hz. Peygamberi ve onun siretini anlatma adına, Kur'an'a, sünnete, sahih hadislere, sirete, akl-ı selime, tarihi vakıalara aykırı olan bu haberlerin faydadan ziyade zarar getireceği şüphesizdir. Geçmişte, Menâkıb, Delâil, Şemâil, Hasâis, Hilye, Tarih ve Siyer gibi çeşitli konuları ele alan kitaplarda yer alan bu uydurma haberler, kimi yazarlar ve onlardan etkilenen vaizler tarafından sahih bilgiymiş gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak zamanımıza kadar gelmiş, bunları eleştiri süzgecinden geçirmeyen vaizler kürsülerden aktarmışlar, nihayet, Kur'an'ın öngördüğü, "beşer-resûl" peygamber tasavvuru âdeti bu uydurma rivayetlerin gölgesinde kalmıştır.

Netice olarak, hedef kitlesi kim olursa olsun, Hz. Peygamber hakkında yapılan konuşmalarda uydurma haberlerden kesinlikle sakınılmalıdır. Kanaatimizce, Rasul-i Ekrem'i tanıma ve tanıtmada, yüce Kur'an'ın ve bizzat Hz. Peygamberin sahih hadislerinde verdiği bilgiler yeterlidir ve onlarla yetinilmelidir. Dinleyici kitlesinin ihtiyaçları göz önüne alınarak, özel bir zaman tahsis edilmelidir.

Hz. Peygamberi konu alan vaazlarda şu hususlar gözetilmelidir:

1* Nasihat: Hz. Peygamberi örnek alacak ve ona tabi olacak kişi, onun sözlerini, davranışlarını ve hayatından öğütler bulacağı vaazlar edilmelidir.

2* Tezki: Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili nakledilen anekdotlarda doğru ve yanlış açıkça ortaya konulmalı, onun güzel ahlâkı ve yaşayışının ana çizgileri mutlaka hatırlatılmalıdır.

3* İrşad: Hz. Peygamber kendine nazil olan vahyi tebliğ eden, onunla hakkı, doğruyu gösteren, faydalı yolları bildiren, iyiyi kötüyü gösteren bir hayat yaşamış ve dini de bu yöntemle tebliğ etmiştir.

4* Talim: Hz. Peygamberle alakalı vaazlar mutlaka didaktik olmalıdır. Onunla alakalı vaazlar, insanları bilgilendirmeli, uyarmalı, hatırlatmalı, sürekli ya da hayat boyu öğrenme aracı olmalıdır.

5* Rehberlik faaliyeti: Vaaz, dinî alanda bir yol göstericiliktir. Rehberlik ise, "kendini ve çevresindeki imkânları tanıması, gizli kabiliyetlerini geliştirmesi, sorunlarını çözebilmesi ve kendisini gerçekleştirebilmesi için bu işi meslek edinen uzmanlarca yapılan yardım alma sürecidir."²³

Vaazlarla yapılan rehberlik faaliyeti ile kişi, din ile alakalı alanlarda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme, bu alanlarla ilgili yeteneklerini geliştirebilme, ka-

23 Ödünç aldığım kavramlar için bkz: Komisyon, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler", ed.: Cemal Tosun, İlahiyat Önlisans Programı Ders Kitabı, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1999, 194-195.

rarlar alma ve uygulama, planlama yapabilme ve dinî hayatla ilgili meseleleri yorumlayabilme becerisini kazanması beklenir.

Yapılan vaazla kişi kendini sorgulamalı. Yeni ne öğrendiğini bilebilmeli, olumlu yönde fikr-i sabitesinin değiştiğini izleyebilmeli. Eğer bu olmuyorsa vaaz yerini bulmuyor demektir.

Aksi hâlde merhum Akif'in, *"Ya bu kürsülere birer adam çıkarsınlar, yahut bu ceheleyi cemaatin başına belâ etmesinler. Doğrusu bu herifleri dinledikçe gençlerdeki dinsizlik modasını hemen hemen mazur göreceğim geliyor! Eğer dinin ne olduğunu bunlardan öğrenmiş olsaydım mutlaka İslam'ın en büyük düşmanı olurum!..."* sözlerinde işaret ettiği tehlikeye düşeriz.